

Noodweer en noodweerecnes

2 ■ 2025

Colofon

- **Missie** JurisDidact streeft ernaar kennis en inzicht bij juristen te verhogen en de ontwikkeling van het professioneel handelen te bevorderen door middel van onafhankelijke, individuele nascholing.
- **PO-punten** 3
- **Geldigheid** U kunt de eindtoets maken zolang deze in uw online persoonlijk dossier staat vermeld.

- **Redactie** Mr. Pieter Dorhout, hoofdredacteur
Prof. mr. dr. Sven Brinkhoff
Mr. drs. Marije Jeltes
Mr. dr. Sander Kole
Mr. dr. Lies Punselie
- **Docent** Mr. Barry Koenders
- **Uitgever** Igno Ketelaars
- **Vormgeving** Roelof Koster Design, Mildam
- **Foto omslag** Splinter Photography, Job Jonathan Schlingemann

© 2025 JurisDidact, Gorssel
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- **Bestellingen** De basisprijs van een programma is € 204,50 (excl. btw). Bij gelijktijdige bestelling vanaf 4 programma's geldt korting. Zie hiervoor de website van JurisDidact. JurisDidact legt de gegevens van bestellers vast voor verwerking van de bestelling. De gegevens kunnen door ons worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten, tenzij u te kennen hebt gegeven hiertegen bezwaar te hebben.
- **Certificaten** Certificaten worden alleen toegekend aan kopers van losse programma's.
- **Administratie** Bij wijziging van de tenaamstelling en/of het adres verzoeken wij u deze gegevens door te geven aan de klantenservice van JurisDidact: Parallelweg 25, 7213 VT Gorssel.
- **Algemene voorwaarden** Levering en diensten geschieden volgens de Algemene voorwaarden van MOCuitgevers BV, gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 6469182. Een exemplaar van deze voorwaarden zal op verzoek worden toegezonden. De voorwaarden zijn te raadplegen via www.mocuitgevers.nl.

Inhoud

Inleiding – 4

Pretoets – 5

Blok A

Noodweer

A1 Algemeen – 8

A2 Belangrijkste bestanddelen – 10

A3 Proportionaliteit en subsidiariteit – 16

Blok B

Noodweeroxces en putatief noodweer

B1 Varianten noodweeroxces – 22

B2 Hevige gemoedsbeweging – 24

B3 Putatief noodweer – 25

Blok C

Varia

C1 Culpa in causa – 27

C2 Garantenstellung – 30

C3 Procedurele aspecten van noodweer(exces) – 32

C4 Ter terechtzitting – 37

Afkortingenlijst – 39

Antwoorden pretoets en casuïstiek – 40

Toetsvragen – 45

In de piketfase kunt u als advocaat regelmatig te maken krijgen met geweldsmisdrijven, of het nu gaat om (zware) mishandeling of doodslag. Het eerste moment dat u met de cliënt spreekt, is veelal in de consultatiefase voorafgaand aan het eerste verhoor. Een belangrijk aspect dat in de bespreking aan de orde komt is de vraag: wat is er gebeurd? Het kan dan voorkomen dat de cliënt een situatie beschrijft waarin hij zich heeft moeten verdedigen. Een goed begrip van de juridische vereisten voor een beroep op noodweer(exces) is essentieel voor het advies aan de cliënt in de eerste fase alsook in het vervolg van de procedure. Kennis van de ontwikkelingen van dit leerstuk zijn van belang voor de effectieve verdediging van uw cliënt en daarmee van toegevoegde waarde voor uw praktijk.

In deze nascholingscursus worden de vereisten voor noodweer(exces) besproken inclusief recente ontwikkelingen en voorbeelden uit de jurisprudentie.

De cursus bestaat uit de volgende blokken:

Noodweer

Noodweerexces en putatief noodweer

Varia

Blok A

Blok B

Blok C

■ **Doelstellingen**

Na afloop van deze nascholing:

- bent u in staat om vanaf het begin van de procedure strategisch om te gaan met een noodweerzaak;
- heeft u kennis van de verschillende vereisten van noodweer(exces) en de interpretatie van die vereisten in de jurisprudentie;
- bent u op de hoogte van de wijze waarop de feitenrechter dient om te gaan met noodweer(exces)verweren.

■ *Opmerking*

Deze juridische nascholing is in drie gedeelten, Blok A, B en C, door te werken. Voor elk blok dient u circa 1 uur uit te trekken.

■ *Criteria eindtoets*

U slaagt voor de eindtoets als u minimaal 6 van de 10 vragen juist hebt beantwoord. U kunt tweemaal herkansen.

■ *Over de docent*

Mr. Barry Koenders is werkzaam als officier van justitie. Voor zijn werk bij het Openbaar Ministerie is hij vele jaren strafrechtadvocaat geweest te Amsterdam. Daarvoor is hij senior juridisch medewerker geweest bij de strafsector van het Gerechtshof te Amsterdam.

Om voor uzelf te bepalen wat uw kennis is van dit onderwerp, kunt u vrijblijvend de pretoets maken. De resultaten van de pretoets tellen niet mee voor uw eindscore.

- 1 Een geslaagd noodweerberoep bij een poging tot zware mishandeling leidt tot welke beslissing van de rechtbank?
 - A Vrijspraak.
 - B Ontslag van alle rechtsvervolging, want de verdachte is niet strafbaar.
 - C Strafvermindering.
 - D Ontslag van alle rechtsvervolging, want het feit is niet strafbaar.

- 2 Wanneer is geweld gerechtvaardigd?
 - A Geweld is gerechtvaardigd als u wordt aangevallen op straat en u kunt wegrennen, maar u besluit dat niet te doen en u zet de tegenaanval in.
 - B Geweld is gerechtvaardigd als u wordt bedreigd en belaagd door drie jongens en u pakt een klauwhamer en zwaait die dreigend in hun richting.
 - C In beide situaties beschreven in A en B.
 - D In geen van beide situaties beschreven in A en B.

- 3 Wanneer is het proportioneel dat u zich verdedigt?
 - A Als uw cameratas van u wordt weggerukt en u uw vuurwapen trekt om op de dief te schieten.
 - B Als u in de rij bij de kassa's in de supermarkt uit het niets een klap krijgt van een andere winkelbezoeker en u geeft hem een klap.
 - C Als u een zwerver ziet fietsen op uw mountainbike die vorige week is gestolen, u rent er achteraan en trekt hem van de fiets en geeft hem twee klappen.

- 4 Uw beste vriend staat in een hoek van een discotheek en hij heeft ruzie met een grote man die hem een stoot in zijn maag geeft.
 - A U mag die aanvaller slaan omdat de mishandeling van uw vriend verder dreigt te gaan in de hoek.
 - B U mag die aanvaller slaan om de mishandeling van uw vriend te wreken.
 - C Beide situaties A en B leveren een beroep op noodweer op.
 - D Beide situaties A en B leveren geen beroep op noodweer op.

- 5 Bij een aanval tegen u, wordt uw lichaam klemvast gehouden. U besluit in reactie op de omklemming om een stuk van het oor van de aanvaller af te bijten. Valt hier een beroep op noodweer te doen?
- A Nee, het handelen is niet gerechtvaardigd, omdat het verdedigen niet evenredig is.
 - B Ja, het handelen is gerechtvaardigd, de verdediging is evenredig.
 - C Nee, het handelen is niet gerechtvaardigd, want er is geen sprake van een ogenblikkelijke en wederrechtelijke aanranding.
 - D Nee, het handelen is niet gerechtvaardigd, omdat u weg had moeten lopen.
- 6 Een broer ziet dat zijn zus meermalen hard tegen haar hoofd wordt gestompt door een ander persoon en dat die persoon doorgaat met aanvallen. De zus kan niet weggkomen en de broer kan haar niet wegtrekken. De broer pakt een honkbalknuppel en slaat de aanvaller tegen één van zijn benen. De aanvaller heeft daardoor pijn aan zijn scheenbeen. Wat zou u namens de broer kunnen bepleiten om hem onder de verdenking van de poging tot zware mishandeling uit te laten komen?
- A Vrijspraak, want onvoldoende bewijs voor de wederrechtelijkheid van het slaan.
 - B OVAR, want er is sprake van psychische overmacht.
 - C OVAR, want er is sprake van afwezigheid van alle schuld (AVAS).
 - D OVAR, want er is sprake van noodweer.
- 7 U wordt in de hoek van een snackbar door een jongen stevig toegesproken, omdat u zijn broodje kroket had gepakt. Vanwege de mogelijke dreiging geeft u de jongen een kopstoot tegen zijn neus waardoor zijn neusbeentje breekt. Komt u een gerechtvaardigd beroep op noodweer toe?
- A Nee, het handelen is niet proportioneel.
 - B Ja, want u kon niet anders.
 - C Ja, u had hem zelfs nog een paar klappen kunnen geven.
 - D Ja, de kopstoot is instinctief in een flitsreactie gegeven.
- 8 Een geslaagd beroep op noodweereces bij een zware mishandeling leidt tot welke beslissing van de rechtbank?
- A Vrijspraak.
 - B Ontslag van alle rechtsvervolging, want de verdachte is niet strafbaar.
 - C Strafvermindering.
 - D Ontslag van alle rechtsvervolging, want het feit is niet strafbaar.

- 9 Wanneer is sprake van een beroep op noodweer waarop de rechter dient in te gaan?
- A Als u als raadsman zegt dat het zelfverdediging was.
 - B Als de verdachte zegt dat hij in een flitsreactie een rotklap heeft gegeven.
 - C Als u als raadsman met feiten onderbouwt dat sprake was van een ogenblikkelijke en wederrechtelijke aanranding van het lijf van uw cliënt waartegen hij zich mocht verdedigen, uw cliënt daarbij een gepaste wijze van verdedigen heeft gekozen en u sluit af met de conclusie OVAR.
 - D Als u als raadsman stelt dat de politie te ver is gegaan in hun handelen en uw cliënt niet anders kon dan reageren.
- 10 Uw cliënt is geslagen en daarvan zo van slag dat hij pas terugslaat ruim nadat hij is geslagen door de andere persoon. Is er nog een verweer mogelijk, en zo ja, welk?
- A Nee, de noodweersituatie is geëindigd en daarmee de mogelijkheid tot een geslaagd verweer ook.
 - B Ja, psychische overmacht kan worden aangevoerd als verweer.
 - C Nee, van slag zijn is onvoldoende voor een verweer dat de cliënt ontoerekeningsvatbaar moet worden geacht.
 - D Ja, noodweereces kan als verweer ook nog worden ingeroepen voor handelen dat plaatsvond na het einde van de noodweersituatie als gevolg van een hevige gemoedsbeweging.

CASUS 1

Discotheek

Jeffrey is sinds lange tijd weer een keer overgehaald door zijn vrienden om een avondje mee te gaan stappen. Jeffrey heeft een moeilijke relatie achter de rug en hij is nu weer vrijgezel en hij heeft er wel zin in. Het is een gezellige avond, de groep gaat eerst wat drinken in een cafeetje en daarna naar een discotheek. Jeffrey heeft zich laten overhalen om mee te gaan maar hij is wel 'de bob' omdat hij normaal al niet veel alcohol drinkt; nu drinkt hij uitsluitend frisdrank. In de discotheek ziet Jeffrey de broer van zijn ex-vriendin staan. Zij hebben elkaar nooit zo gelegen. Ze zien elkaar vrij kort en de broer kijkt niet erg vriendelijk. Op enig moment staat Jeffrey met een colaglas in zijn handen in het groepje vrienden en dan komt de broer naar Jeffrey toe en geeft hij Jeffrey een duw. Net op het moment dat Jeffrey wil vragen wat er is, krijgt Jeffrey een stoot op zijn kaak. Jeffrey maakt een zwaai in de richting van de broer, met de hand waarin hij het glas vasthield. Het glas slaat stuk op het hoofd van de broer, die naar de grond gaat en een lelijke snee van een paar centimeter oploopt aan de zijkant van zijn hoofd.

- a** Wanneer is sprake van een aanval waartegen men zichzelf mag verdedigen?

- b** Als na een licht duwtje de broer verder dreigend op Jeffrey af was gelopen, had Jeffrey dan ook ter verdediging mogen handelen of mag dat pas na de stoot tegen zijn kaak?

- c Bart, een vriend van Jeffrey, heeft nadat Jeffrey een duw en een stoot had gekregen van de broer, aan die broer een slag tegen diens hoofd gegeven met de hand waarmee hij een glas vasthad. De broer doet aangifte tegen Bart van (poging tot) zware mishandeling vanwege de snee door het breken van het glas. Mocht Bart opkomen voor Jeffrey en hem gerechtvaardigd verdedigen?

- d Is er een verschil tussen het verdedigen door Jeffrey van zichzelf en door Bart van Jeffrey voor de beoordeling van het verdedigingsrecht?

■ **Wettekst art. 41 Sr**

1. *Niet strafbaar is hij die een feit begaat, geboden door de noodzakelijke verdediging van eigen of eens anders lijf, eerbaarheid of goed tegen ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding.*
2. *Niet strafbaar is de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging, indien zij het onmiddellijk gevolg is geweest van een hevige gemoedsbeweging, door de aanranding veroorzaakt.*

■ **Plaatsing noodweer in het spectrum van het strafrecht**

Art. 41, eerste lid, Sr valt onder titel III van Boek 1 van het Wetboek van Strafrecht (Sr). In deze titel van het wetboek worden in art. 39 t/m 43 de gronden voor de uitsluiting van strafbaarheid aangeduid. De strafuitsluitingsgronden vallen uiteen in rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden. Indien in een strafzaak een rechtvaardigingsgrond wordt aangenomen, dan raakt dit de strafbaarheid van het bewezen verklaarde feit.

Lid 1 van art. 41 Sr betreft de noodweerbepaling. Noodweer wordt gezien als een rechtvaardigingsgrond. Bij een geslaagd beroep op noodweer is het gepleegde feit niet strafbaar, maar gerechtvaardigd. In het algemeen volgt ontslag van alle rechtsvervolging, ook wel OVAR genoemd, als einduitspraak in de zin van art. 350 Sv bij een geslaagd beroep op noodweer.

Lid 2 van art. 41 Sr betreft de noodweerecexsbepaling. Noodweerecex is een schulduitsluitingsgrond. Bij een geslaagd beroep op noodweerecex is het feit wel strafbaar maar de verdachte niet. Ontslag van alle rechtsvervolging (OVAR) is bij een geslaagd beroep op noodweerecex de einduitspraak.

■ Noodweer bij mishandeling: vrijspraak

In de regel volgt bij een geslaagd beroep op noodweer de einduitspraak OVAR. Uitzondering hierop betreft een beroep op noodweer bij een verdenking van mishandeling ingevolge art. 300 Sr.

In HR 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ6690 heeft de Hoge Raad duidelijk gemaakt dat er geen sprake is van mishandeling als het toegepaste geweld gerechtvaardigd is. Volgens de Hoge Raad wordt onder mishandeling in de zin van art. 300 Sr verstaan het aan een ander toebrengen van lichamelijk letsel en/of pijn zonder dat daarvoor een rechtvaardigingsgrond bestaat. In de tenlastelegging van mishandeling op grond van art. 300 Sr zit volgens de Hoge Raad de wederrechtelijkheid 'ingeblikt'.

Een geslaagd beroep op de rechtvaardigingsgrond noodweer betekent dat de wederrechtelijkheid van het handelen niet bewezen kan worden en dit dient te leiden tot vrijspraak. Een noodweerverweer is in dit geval een bewijsverweer. Voorbeelden van vrijspraak bij een geslaagd beroep op noodweer bij mishandeling: HR 12 november 2024, ECLI:NL:HR:2024:1633, Hof Arnhem-Leeuwarden 28 februari 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:1919 en HR 28 september 2021, ECLI:NL:HR:2021:1280. In Hof Arnhem-Leeuwarden 21 november 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:7183 werd niet alleen vrijgesproken van de ten laste gelegde mishandeling vanwege het geslaagde beroep op noodweer, maar ook voor de ten laste gelegde vernieling, omdat daarvoor het opzet ontbrak vanwege de noodweerhandelingen.

A2

Belangrijkste bestanddelen

De eerste drempel voor elk noodweer(exces)verhaal is om vast te stellen of er wel echt sprake is geweest van een noodweersituatie. Een noodweersituatie bestaat volgens art. 41 Sr wanneer er sprake is van een ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding van eigen of andermans lijf, eerbaarheid of goed.

■ Aanranding

Een aanranding veronderstelt een van een mens uitgaand concreet acuut gevaar of een reeds ingezette geweldsuitoefening. Onder een aanranding dienen niet alleen te worden begrepen gedragingen die kunnen worden beschouwd als een feitelijke aantasting van eigen of andermans lijf, eerbaarheid of goed, maar ook gedragingen die een onmiddellijk dreigend gevaar voor zodanige aantasting opleveren. Van welk moment tot welk moment de aanranding zich uitstrekt hangt af van de omstandigheden van het geval, waarbij gelet wordt op de aard van het handelen en het daardoor ontstane gevaar, de kenmerken van het rechtsgoed dat beschermd moet worden en die van de aanrander.

■ Ogenblikkelijk

Een ogenblikkelijke aanranding houdt in dat het moet gaan om een aanranding die zojuist is aangevangen dan wel die op zeer korte termijn dreigt te beginnen¹ (HR 30 maart 1976, ECLI:NL:HR:1976:AB6419, HR 15 januari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7096 en HR 11 juni 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE1316).

Een onmiddellijk dreigend gevaar voor een aanranding kan reeds een ogenblikkelijke aanranding vormen. De aanranding hoeft daarmee niet altijd afgewacht te worden voordat mag worden verdedigd (HR 2 februari 1965, *NJ* 1965, 262).

Een objectief onmiddellijk dreigend gevaar dient te worden afgeleid uit de intentie van de aanrander gebaseerd op kenbare geobjectieeerde omstandigheden. De aanranding moet in redelijkheid bekeken zodanig bedreigend zijn voor iemand dat deze kan worden aangemerkt als een ogenblikkelijke aanranding in de zin van de noodweerbepaling (HR 22 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:456 en HR 18 september 1989, ECLI:NL:HR:1989:ZC8183). De enkele subjectieve angst dat iemand u wellicht zou kunnen gaan aanranden, is onvoldoende om de ‘verdediging’ reeds in te zetten² (HR 8 februari 1932, *NJ* 1932, p. 617 (Vrees-arrest)). Bij een beroep op noodweer dient de dreigende aanranding uit de verklaringen over de omstandigheden van de situatie uit het dossier naar voren te komen.

In de jurisprudentie van de Hoge Raad³ is zichtbaar dat de beoordeling achteraf niet te abstract mag zijn en dat alle omstandigheden bij elkaar betrokken moeten worden. Afhankelijk van de omstandigheden kan eerder worden gesproken van een ogenblikkelijke aanranding (HR 21 december 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3687). In een bedreigende situatie waarin ruimte is voor twijfel dient het voordeel van de twijfel aan de verdediger te worden gegeven (HR 11 juni 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE1316).⁴

De aanranding dient al begonnen te zijn en de aanranding mag ook niet alweer zijn beëindigd.⁵ Het gaat immers om de vraag of verdedigen noodzakelijk is. De verdediging mag niet te vroeg en niet te laat worden ingezet.⁶

1 G.H. Meijer, A. Seuters & R. ter Haar, *Leerstukken Strafrecht 2011*, Deventer: Kluwer 2010, p. 62.

2 R. ter Haar & G.H. Meijer, *Noodweer*, Deventer: Kluwer 2009, p. 14-15.

3 D.H. de Jong, annotatie bij HR 21 december 2004, *NJ* 2007, 469.

4 Ter Haar en Meijer, p. 19.

5 N.J.M. Kwakman, Noodweer en noodweerecnes. Een schema met toelichting, 22 november 2011 nicokwakman.blogspot.nl/2011/11/noodweer-en-noodweerecnes-een-schema.html.

6 Ter Haar en Meijer, p. 13.

Een aantal voorbeelden van recente uitspraken over de ogenblikkelijke aanranding:

HR 6 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2058

De verdachte is, nadat het tot een confrontatie gekomen was met A waarbij hij door A meerdere malen met een riem werd geslagen, naar de auto gelopen, waarna hij meerdere keren in en uit de auto is gestapt en een geladen wapen heeft gepakt dat hij op A en de andere personen heeft gericht. Het hof heeft geoordeeld dat geen sprake meer was van een fysieke aanval van zichzelf of een ander dan wel een onmiddellijk dreigend gevaar daarvoor.

HR 12 februari 2019, ECLI:NL:HR:2019:209

Zware mishandeling door met een mes in de arm van een ander te steken, nadat de visueel gehandicapte verdachte op station Zaandam is lastig gevallen door drie jongens. Het hof heeft beslist dat niet kan worden afgeleid dat sprake was van een ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding van lijf of goed van de verdachte. Dat oordeel acht de Hoge Raad niet begrijpelijk gelet op de verklaring van een getuige over het lastig vallen en aan de arm zitten van de visueel gehandicapte verdachte.

HR 14 januari 2025, ECLI:NL:HR:2025:60

Op basis van camerabeelden volgt dat een vriend van de verdachte de confrontatie zocht met de groep waar de aangever deel van uitmaakte. Hierbij is sprake van een situatie waarin het voor de aangever gerechtvaardigd was om zich te verdedigen tegen de aanval van de vriend van de verdachte.

HR 5 maart 2019, ECLI:NL:HR:2019:309

Het hof had vastgesteld dat verdachte bij thuiskomst in haar woning geheel onverwacht werd geconfronteerd met drie personen, onder wie A en B en dat sprake was van een overtalsituatie in een kleine ruimte waardoor de bewegingsruimte voor verdachte beperkt was. B probeerde de tas van verdachte uit haar handen te trekken, waardoor een worsteling ontstond waarin verdachte B met een pannendeksel sloeg en B in de vinger van verdachte beet, A probeerde de pannendeksel van verdachte af te pakken en verdachte sloeg A met de pannendeksel. Het oordeel van het hof dat geen sprake is geweest van een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding is niet zonder meer begrijpelijk gelet op de vaststelling van de gang van zaken in de woning en in aanmerking genomen dat A en B gezamenlijk op verdachte afkwamen en verdachte vrijwel direct werd aangevallen.